

1

Министерство образования Республики Саха (Якутия)
Муниципальное казенное учреждение «Муниципальный орган управления образования»
Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение «Бордонская средняя общеобразовательная школа»

РАССМОТРЕНО:
на заседании МС
протокол № 1
от «29» августа 2017 г.

СОГЛАСОВАНО:
заместитель директора по УВР
Спирина Спирина Л.Н.
«29» августа 2017 г.

УТВЕРЖДЕНО:
директор школы
Григорьев В.Т.
«29» августа 2017 г.

«Саха сирин норуоттарын култуурата» үлэ программата

учуутал: Евсеева Е.О.

кылаас: 5 кылаас

Саха Республикатын норуоттарын културата 5 кылааска уерэнэр кинигэ. Саха Республикатын Уерэ5ин министерствота бигэргэппитэ.

Дь. 2007 сыл.

Автордар: М. Т. Гоголева., Р.С. Никитина

керуллэр чаас: 34 чаас

нэдиэлэ5э: 1 чаас

	<i>1 чиэппэр</i>	<i>2 чиэппэр</i>	<i>3 чиэппэр</i>	<i>4 чиэппэр</i>
<i>Программа5а керуллэр уопсай чааһа</i>				
<i>Фактически ытыллыбыт уруок чааһа</i>				
<i>Туолбатах чаас (биричинэтин ыйан туран)</i>				

Быһаары сурук

Норуот уйэлэргэ суппэт барба баайа – кини национальной культурата уонна искусствота буолар. Оттон национальной культура диэн олоххо-дьаһахха, улэбэ-хамнаска, ой-санаа, сир-майгы оттон атын омуктартан туох да уратыны айбыта-туппута ааттаныан соп.

Саха ыччата кыра сааһыттан норуот торут культуратын этигэр-хааныгар инэрэн, торообут буруттан силистээх-мутуктаах, толору куттаах-сурдээх. Саха норуотун салбыыр, ураанхай омугу ууһатар кини буолан тахсыахтаах. Программа сылга 34 чаабы уруокка учуоттанар (нэдиэлэбэ 1 чаас)

Бу уерэхтэн суьэн ылан, аныгы обо мацнайгы иккис суьуех уерэнэр сааьыгар анаан туспа уруок быьыытынан билибиннэрэр, уерэтэр – такайар, инэрэр, туттарар туьаайыылаах «Саха сирин норуоттарын культурата» диэн ааттаах уерэтэр – иитэр **программа сурун сыала:** кьи айылба обото, айылба кьи алаьата диэн терут ейу саха оботугар туттаран инэри; тыыннаах ситимнэ киллэри; обо айар кенулун баардыланан – билинэн кенул айар кьи буоларыгар кемелеуу, эдэр кьи уйулбатын уьугуннары, иьийитин сайыннары, норуота тугу айбытын сэргээн – кэрэхсээн, долгуйар – дуобуйар гына иити.

Бу сыалы ситиьэр инниттэн туруорар **соруктар:**

- Обо кьи буолар аналын билинэн баардыланарын ситиьи;
- Удьуор тыьынын теруттэрин уьугуннары, бигэргэти, киппэлээн – чинэтэн, ейдетен биэри, туттары;
- Идэ биэриитин, айдарыьны таба тайанан уьугуннары, аьыллан арылларга кеме буолуу;
- Кенул – дьаалы тутан кьи быьыытынан кьиили сайдар (бэйэни салайынар) сатабылыгар сыьыаран уьуйуу.

Уерэтэр матырыьаал 5 салааба тумуллэр: олох – дьаьах культурата; итэбэл, сир – туом, угэстэр, субэлэр; исторической керуу; билинни культура уонна искусство сайдыьта; хотугу омуктар культуралара.

Сурун тосхол (принцип) – туруорунар сыалы – соругу обо кьаьын иьинэн, тус туьаайан, баар олоххо сыьыаран уерэтэн, обону бэйэтин кьтыаран, улэлэтэн, айдаран-туттаран, онорторон, туттаран-хаптаран, дьарыгырдан туран ситиьи.

Терут культура уерэбин кедьууьун сурун бэлиэтинэн, билгэтинэн, чинчитинэн (критерийинэн) уерэнэр обо тобуллаьас, сайаьас, сыстаьас турукка киирэн уерэбин айымньылаахтык ылынан саха буоларынан кинэн тутта саныьра, сирдээх быьыьта – майгыта, терут угэьи куннэьи олобор кенул еттунэн тутуьара, айымньылаахтык туттара, иьэ тылынан санаатын сатаан сайа этэрэ, сахалы сайаьас туруга, айылгытын, уйулбатын, отуорун олобо оннугар чел сылдьара буолар. Маны тэнэ атын омук оболорун кьтта сепке, эйэ – дэмнээх, тэцнээх сыьыаны.

Уерэнэр кинигэ диэн чопчу ьыьыллыбат. Программа ис хобоонугар сеп тубэьэр научнай, популярнай, уус – уран литература, хаьыаттартан матырыьаал туттуллар.

Терут культура уерэьэр **обо тус улэтин керуцнэрэ:**

- бэйэ илиитинэн тутан – хабан оноруу, айыы-тутуу;

- истии, аабы, болбойуу, сэнээри;
- кэпсээин, кэпсэтиии, сэээргээин, сэээргэи;
- анаары, ейге керуу, сахалы толкуйдааын;
- истибиттэн, аахпыттан, олоххо билбиттэн суруйуу, толкуй суруга;
- кэтээн керен тумук оноруу, тэцнээин, ырыты, наардааын, ситимнээин, чинчийи;
- айар улэ бары керунэ;
- сатаан таба меккуээн чахчыны билии;
- тургутууларга, курэхтэргэ, керуулэргэ кытты.

Ол иһин бу предмети уорэтэргэ маннык тосхоллору (принциптэри) тутуһабыт.

1. Норуот культуратын уунэр колуонэсэ ситимин быһыта тыыппакка, биир тиһигинэн (системанан) билиһиннэри
2. Норуот тугу айбытын «кырааскалаан-тупсаран», «Ыраастаан» биэрбэккэ, хайдах баарынан ыччакка тириэрдии.
3. Уорэһи билини кэм уустук усулуобуйатын кытта сатаан дьуорэлээн, олоххо, ойго-санааһа мындыр (филосовскай) сыһыаны ыччакка кордоруу

Сурун болбомто манна ууруллар уерэнээччилэр саха итэбэлин эрэ уерэппэккэ араас омук культуратын, итэбэлин эмиэ уерэтии, билиһиннэри буолар. Бу уерэтэн оһо тобуллаһас, сайаһас, сыстаһас буола улаатарын ситиһии.

Уерэнээччигэ сурун ирдэбиллэр:

Оһо билиэхтээх, ейдуехтээх:

- Саха Республика – Россия Федерациятын быстыспат сорһото буоларын;
- Саха сирин норуоттарын материальной культураларын;
- Саха сирин норуоттарын духовнай культуралара;

Оһо сатыахтаах:

- Оһо норуот айымньытын хомуйар, суруйар, уерэтэр, чинчийэр идэни баһылыахтаах;
- Эбии матырыйаал булан ааһыахтаах;
- Дьон иннигэр санара, санааны аһаһастык, толору этэ уерэниэхтээх;

Ыччат – саха сайдар кэскилэ. Ыччакка айы тыһынын инэрдэхпитинэ, саха инникитин даһаны саха буолан сайдар кэскиллэнэр. Национальной культура – кыи аймах барытын баайа. Норуот олоххо – дьаһаһа, улэһэ – хамнаска, ей – санаа, сизэр – майгы, еттунэн атын омуктартан туох уратытын айбыта – туппута барыта ааттанар.

5 кылааска календарнай – тематической барыллааһын былаан.

№	Уруок тиэмэтэ	чааһа	Кунэ-ыйа	Буолбут кунэ	Оҕо тугу билиэхтээбэ	Учууталга кеме литература
	1 чииппэр					
1	Норуот культурата	1	05.09.			
	1 салаа. Саха Республика – Россия Федерациятын быстыспат сорбото					
2	Россия Федерацията	1	12.09.			
3	Россия куората – Москва	1	19.09.			
4	Саха Республика	1	26.09.			
5	Дьокуускай – Саха сирин киин куората	1	03.10.			
6	Саха сирин айылбата	1	10.10.			
7	Саха сиригэр олохтоох омуктар	1	17.10			
8	Россия абыях ахсааннаах норуоттара	1	24.10.			
9	Тумуктуур урок	1	31.10.			
	2 чииппэр.					
	2 салаа. Саха сирин норуоттарын материальной культуралара					
10	Саха сирин норуоттарын олохторун укулаата	1	14.11			
11	Хаһаайыстыба салаалара	1	21.11			
12	Тыа сиригэр олох-дьабах	1	28.11			
13	Таба иитиитэ	1	05.12.			
14	Бултааһын	1	12.12.			
15	Балыктааһын	1	19.12.			
16	Ийэ айылбаны харыстыахха	1	26.12.			
	3 чииппэр.					
17	Уруу аймах сыһыаннара. Дьыэ кэрэгэн	1	16.01.			
18	Дьыэ кэргэццэ оҕону иитии	1	23.01.			
19	Дьыэ-уот	1	30.01.			

20	Биьиги дьибит.	1	06.02.		
21	Саха сирин норуоттарын оонньуулар. Оонньуурдар.	1	13.02.		
22	Илии-атах оонньуулар	1	20.02.		
	3 салаа. Саха сирин норуоттарын духовнай культуралара				
23	Норуот муудараба. Мифтэр.	1	27.02.		
24	Ытык кэрэ сирдэр	1	06.03.		
25	Кун-дьыл эргиэрэ. Халандаар. Кээмэйдэр	1	13.03.		
26	Билгэлээбин. Кээмэйдэр.	1	20.03.		
	4 чизппэр				
27	Саха сирин норуоттарын фольклора. Остуоруйалар.	1	03.04.		
28	Былыргы сьээннэр, легендэлэр	1	10.04.		
29	Эпическэй айымньылар	1	17.04.		
30	Фольклор кыра жанрдара	1	24.04.		
31	Норуот музыката	1	01.05.	08.05.	
32	Норуот уцкуулэрэ	1	15.05.		
33	Норуот угэстэрин харыстааһын.	1	22.05.		
34	Быраабынныктар	1	29.05.		